

Když rodiče nerodičují: rozhovor s Adrianou Sychrovou o sociální práci

7.8.2025 - Zuzana Paulusová | Univerzita Pardubice

Když se řekne OSPOD, mnohým rodičům se ježí chlupy na těle. Donedávna byl velkým strašákem. Jeho přístup k rodinám je ale dnes už jiný. Svůj podíl na tom má i Adriana Sychrová z Fakulty filozofické, která pomáhala s jeho přeměnou. Pomáhání druhým má totiž v krvi. Pracovala v dětském domově a v charitě a setkala se s nejrozumnějšími lidskými příběhy. Teď ji zaměstnávají především ty dětské.

Potkáváte občas „svoje“ děti z dětského domova?

Občas ano. Některé jsou na tom velice dobře, potkaly dobrého partnera a chytily se svojí šance. Jiné už takové štěstí bohužel neměly. Je to těžké, když v 18 letech opouští bezpečí dětského domova, jsou vhozeny do života a neumí si s ním poradit. Bývají navíc velmi naivní a neumějí čelit nástrahám.

Jakým například?

Mohou kdekomu naletět, často neumějí nakládat s penězi a dostávají se do dluhů, také mohou spadnout do nejrozumnějších závislostí. A výsledkem mohou být i kriminální případy. Často je stahuje zpátky také rodina. Znáám chlapce, který se po odchodu z domova vrátil ke svému otci a pak od něho doslova utíkal úplně zbědovaný.

Byly vám takové příběhy vždycky blízké?

Už od mládí jsem chodila na brigády do tehdejšího kojeneckého ústavu, pracovala jsem v dětském domově, nějaký čas jsem strávila v charitě. Nyní učím sociální práci a politiku, což je velmi široká oblast. A zrovna teď se zaměřuji na práci s ohroženými dětmi.

Kdo jsou ohrožené děti?

Jsou to děti, o které se rodiče nedostatečně starají, nezajímají se o ně, zanedbávají je, týrají. Jejich rodiny provází vážné sociální i existenční krize, s nimiž si rodiče nedokáží poradit. Jde také o děti s výchovnými problémy, které berou drogy, páchají trestnou činností. Je to dlouhý odstavec paragrafu šest popsany přímo v zákoně, taková mantra sociálně-právní ochrany. Tyto děti tvoří rozmanitou skupinu.

Jak se s takovými osudy vyrovnáváte?

Získáváním zkušeností jsem se naučila brát je teď a tady. To je velmi důležité. Tyto děti jsou na tom špatně teď, ale neznamená to, že nemají naději, že se to nezlepší.

Proč se do takových situací děti vůbec dostávají?

Říkáme, že část rodičů se o své děti nechce starat, část se nemůže starat a další část to neumí. To je hlavní příčina nejrozumnějších osudů a zapeklitých životních situací.

Existuje nějaký spolehlivý ukazatel, který nám řekne, že se v rodině něco děje?

Hlavním ukazatelem bývá chování dětí, a nemusí nutně být hned rizikové. Dítě zpravidla velmi brzy

začne zrcadlit chování ze svého nejbližšího prostředí. Občas nepřijde do školy, bývá třeba málo oblečené, když je chladno, bývá smutné nebo na sebe naopak upozorňuje, a rodiče o to neprojevují moc zájmu.

Kdo si takových signálů všímá a jak je řeší?

Vysledovali jsme, že nejčastěji si všímá škola, protože dítě v ní tráví nejvíc času z celého dne. Na prvním stupni mají děti k učitelům mnohem blíž a s ledačím se jim svěří. Škola pak podle stanovených postupů zasahuje nejdříve sama. Problémy se ale mohou začít kupit a krize postupovat. Na druhém stupni už to bývá rozjeté, dítě se uchyluje ke krádežím i větším věcem, může se začít i sebepoškozovat. Vždycky je dobré zpozornět, když se rodina začne uzavírat před okolním světem, když postupně přerušuje kontakty s okolím.

Člověk má tendenci představit si například domácnosti, kde bojují s alkoholem či jinými drogami, domácím násilím... Týká se tohle i dětí z jiných rodin?

Málokdo ví, že skoro 70 procent případů OSPOD, představují rozvody rodičů, takže to mohou být i běžné rodiny z našeho okolí. Rozvod a období před ním i po něm s sebou občas přináší toxické jednání, které se odráží zejména na dětech. Žádný rodič nechce svému dítěti primárně ublížit, někdy se ale zaměří jen sám na sebe a své zájmy v dané situaci a dítě, kterému tím ubližuje, jednoduše nevidí.

O tom, že vztahy obecně mohou být velmi toxické, slyšíme poměrně často...

Je to pravda a docela se mi líbí, že zrovna sedíme v Laborce (smích) a máme tak blízko k chemii. Vztahy jsou totiž jako chemikálie, které na nás působí, a my nikdy nevíme, kdy se to jejich působení projeví. Tím spíš, když je nějaká chemikálie dlouhodobá.

Kdy vlastně přichází na scénu OSPOD, tedy orgán sociálně-právní ochrany dětí?

Aby mohl OSPOD jakoukoliv situaci v rodině uchopit, musí se o ní nejdříve dozvědět. Někdy se přihlásí samo dítě, jindy přicházejí rodiče. Oznámení chodí také ze školy, od lékaře, sousedů. Pracovnice se snaží rodiče navést na to, aby svoji pozornost zaměřili zpátky na dítě: „Podívejte se na toho svého kluka, na tu svoji holku, nedaří se mu v takovém prostředí dobře, pojďme se společně zamyslet nad tím, co by mu pomohlo, aby se cítilo lépe a bylo mu zase dobře.“

Mnozí ale mají z této instituce strach.

Bojí se, že jim vezme jejich dítě, protože dělají něco špatně. Rodina žije svůj život, nikdo si jí moc nevšímá, ale najednou bum, přijde rozvod a už se někdo dívá, a dívá se docela dost. Zjišťuje, jakou dáváte dětem výchovu, jak se staráte. Toho by se lekl asi každý. Ale OSPOD má především podpůrnou roli.

Jak rodiny reagují na sociální pracovníce?

Záleží na situaci. Klienti OSPOD jsou většinou v krizové situaci, nedůvěřují, mají už třeba špatné zkušenosti z minulé doby, často jsou v opozici, protože k nim přichází jakási „kontrola“, kterou rozhodně nevnímají jako pomoc. Naopak si říkají: „Tak ty jsi mě sem přišla zkontrolovat, omrknout, jak žijeme, říct mi, že se nestarám o děti?“

S takovým přístupem se k nim asi nedostává snadno...

Je to poměrně obtížné. Občas říkám, že se pohybujeme v sociálním bahně a někdy se nám povede

pěkně se v něm vymáchat. Pracovnice ale nepřišla do domácnosti kontrolovat prach na nábytku, to je pro ni nepodstatné. Dívá se, jestli má dítě kde spát, jestli je co jíst, jak na sebe doma reagují, jak spolu mluví...

Co tedy pomůže prolomit ledy?

Velmi důležité je navázat s rodiči i dítětem vztah, vzbudit u nich důvěru, že společně se tomu můžeme postavit. Vztah je základ sociální práce a činí ji z jedné třetiny úspěšnou. Důležitější už je jenom motivace rodičů a dětí ke změně.

Vedou se k jednotlivým rodinám třeba deníky?

Pracovnice si dělají zápisky a většinou si dost pamatují. Jsou schopné popsat detailně i vývoj celého případu. Je to ale velmi náročná práce, kterou provází značná fluktuace, a proto je potřeba mít případy dobře popsané ve spisu, aby se vytvořila návaznost.

Může odchod pracovnice nabourat celou spolupráci?

Může, a velmi. Měli jsme klientku – matku se dvěma dětmi, kterou velmi trápilo, že u soudu byla vykreslena jako špatná matka, která bere drogy. Změnila se jí pracovnice a ona to dávala za vinu sobě a ptala se: „Proč mě opustila, udělala jsem něco špatně?“ Vůbec nevěděla, co se děje a za téhle situace měla začít spolupracovat s někým novým a znovu mu všechno vyprávět.

S jakými dalšími příběhy jste se seznámila?

Třeba s tatínkem, kterému umřela manželka a zůstal sám s dvěma dcerami. Přestal to celé zvládat a začal pít. Teď jsme měli možnost mluvit s ním i jeho dnes už skoro dospělými dětmi. Starší dcera zpětně velice dobře identifikovala slabá místa v tehdejší spolupráci s OSPOD. Vadilo jí, že ji a sestru nikdo neposlouchal, když říkaly, že tatínek bývá opilý. Stěžovaly si, že plán je pouze pro ně, a ne pro tatínka. Vnímaly, že mají pracovat na sobě stejně jako to, že tatínek na sobě pracovat nemusí a že jeho se to skoro netýká. Ten si naopak spolupráci s OSPOD pochvaloval. To byl velmi zajímavý pohled na dřívější práci v rodině.

Kudy tedy vede úspěšná cesta?

Přes partnerský přístup. Důležité je vnímat rodinu a děti jako svého partnera. Základem je otevřená komunikace, všechno vysvětlovat, postupovat pomalu, dávat jasné indicie toho, co je dobře, co je špatně, pracovat s potřebami dětí a také chválit. Jedna maminka byla překvapená, když ji pracovnice pochválila, to prý nezažila. Když se s rodinou naváže partnerský vztah, celá situace se najednou zlepší a má východisko.

Takový přístup vzešel z projektu, do kterého jste byla zapojena?

Je to přístup, který již nějak funguje. Projekt, který jsme přes tři roky realizovali jako partneři Pardubického kraje a firmy Gov Lab, pomohl tento přístup mnohem více zdůraznit a posílit. Šlo o inovativní přístupy v péči o ohrožené děti a rodiny i o snížení přebujelé administrativy na OSPOD. Rozvíjel i další metody, které partnerský přístup podporují a umožňují. Díky tomu se může s dětmi a rodiči pracovat co nejdříve, nikoli až ve fázi velké krize, kdy je to opravdu složité a hrozí i odebrání dětí. Je důležité, aby měly rodiny hned v počátku podporu v dalších službách a u odborníků jako psycholog, etoped (speciální pedagog), psychiatr. Jinak se totiž děti do systému opět vracejí a jde více jak o třetinu z nich.

Inspirovali jste se i v zahraničí?

Navštívili jsme Nizozemsko, tamní praxe je velmi zajímavá a pro nás vhodná. Například amsterodamský „OSPOD“ je považován za světovou špičku v péči o děti.

Jak jste se do projektu dostala?

Přes Pardubický kraj, který mě oslovil. My jako katedra věd o výchově jsme měli v projektu na starosti evaluaci a vzdělávání pracovníků OSPOD. Zpracovali jsme mnoho analýz, které jsou značně unikátní tím, že dosud nikdo tak podrobně práci OSPOD nepopsal. O výsledky je zájem ze strany ministerstva práce a sociálních věcí, OSPOD, krajů, tvůrců zákonů. Vznikla i závěrečná evaluační zpráva, která je volně k dispozici. Nyní pokračujeme ve spolupráci s Pardubickým krajem a Akademií Libchavy v navazujícím inovativním projektu, který praxi rozšiřuje na všechny pracoviště OSPOD v Pardubickém kraji.

Jaká je vaše práce?

Hezká, velmi potřebná, ale také velmi náročná. Nádherně ji vystihla jedna sociální pracovníce: „Jsem v práci a mám tam Jirku. Mluvím s ním. Jdu z práce domů a přemýšlím o Jirkovi. Přijdu domů a už mi sedí na sedačce.“ Je u ní velmi důležitá psychohygiena, protože jinak ohrožuje váš vlastní život. Pro mě je důležité, že můžu zkušenosti z praxe propojit s výukou a prací se studenty.

Mgr. Adriana Sychrová, Ph.D., působí na Katedře věd o výchově Fakulty filozofické UPCE. Věnuje se problematice sociální politiky a práce, v posledních letech se zaměřuje na sociálně-právní ochranu dětí a práci OSPOD. Účastnila se projektu „Inovativní přístupy k podpoře ohrožených rodin s dětmi v Pardubickém kraji“, nyní je zapojena do projektu „Spolu k podpoře rodin s dětmi v Pardubickém kraji“, které se zaměřují na transformaci a nové přístupy v práci OSPOD. Zabývá se i vybranými pedagogickými aspekty náhradní rodinné péče, které mohou významně ovlivnit její průběh.

Na OSPOD přišla stížnost na chlapcovo chování. Nepřipravuje se do školy, má horší známky, zlobí ostatní děti, chodí za školu a nemá omluvené hodiny. Matka na školní schůzky záměrně nechodila, jen by si vyslechla, co všechno dělá špatně. Nechodila do práce, měla exekuce a žila ze sociálních dávek. Navíc se s chlapcem a jeho dvěma sourozenci stále stěhovali. Pracovnice OSPOD zjistila, že má matka zdravotní problémy, je před operací se zády, a proto péči o děti moc nezvládá, navíc byla v hledáčku OSPOD už v minulosti. Pracovnice se rozhodla zvolit jiný přístup, kladla jiné otázky. Navázala s matkou a dětmi vztah, hledala, co v rodině funguje, a to posilovala. Když se něco podařilo, matku pochválila. Docházela k nim a pomohla řešit vzniklé problémy. Vše se obrátilo k lepšímu. Dan začal chodit na florbal, našel si kamaráda a zlepšil se i ve škole.

Katku přivedl k užívání pervitinu její partner, se kterým žila od 16 let. Postupně se jí narodily dvě děti, k drogám se vracela, až začaly ovlivňovat rodinný život. Partner vodil domů kamarády, o nic se nestaral. Katka péči o děti zvládala sama. Jednou ji přistihla policie, jak řídí pod vlivem drog auto i se svými dětmi. Po prvním setkání s pracovnící OSPOD se cítila špatně a měla strach, že jí děti vezmou. Byla přesvědčená, že je dobrá matka a drogy nemají na výchovu vliv. Soud stanovil nad dětmi dohled. Katka se rozhodla s drogami přestat, partner ale ne. Katku bil, a tak do drog spadla znovu. Nakonec od něj odešla a oporu našla ve svém bratrovi. Plnila všechny kroky, které si s OSPOD naplánovaly, a je spokojená. I děti jsou rády, že se u nich nekřičí, doma nejsou cizí lidé a tatínek maminku nebijí. Zatím nemá vlastní bydlení, ale doufá, že se jí to podaří.

TEXT Zuzana Paulusová : FOTO Adrián Zeiner

Tento text najdete v exkluzivním vydání časopisu Univerzity Pardubice MY UPCE, vydání č. 114, v tištěné i on-line podobě.

<https://www.upce.cz/kdyz-rodice-nerodicuji-rozhovor-adrianou-sychrovou>